

Paul M. Zulehner

PAPEŽ
FRANTIŠEK

*a jeho
reforma
církve*

VYŠEHRAĐ

Paul M. Zulehner: Auslaufmodell.
Wohin steuert Franziskus die Kirche?

© 2015 Patmos Verlag der Schwabenverlag AG, Ostfildern
Translation © Helena Medková, 2016

ISBN 978-80-7429-756-4

OBSAH

PŘEDTAKTÍ	9
Církev jako zastaralý model	9
Nový rozjezd	10
Nový kormidelník	10
Na co čekáme?	11
Vydat se na cestu – ale kam?	13
Co vás očekává	13
Karikatury	15
PŘEKVAPENÍ	16
Vojenská junta	17
PROBUDIT DUCHA KONCILU	21
Zastavená koncilová obnova	22
Nikoli liberální, nýbrž radikální	27
PAKT Z KATAKOMB 1965	29
I. ČLOVĚK Z MASA A KOSTÍ	31
Bydlení	31
Dopravní prostředky	32
Vnější formy	33
Vystupování	33
Vatikánská banka	34
Klerikalismus a kariérismus	35
Římský biskup	37
Pastýři, kteří páchnou po ovcích	38
Fotbalový fanoušek	38
Popularita	39
Globální farář	40
Jméno jako program	42

II. POLITICKÝ PAPEŽ	43
Chudá církev pro chudé	43
Mír jako plod spravedlnosti	57
Ekologie	63
III. REFORMÁTOR CÍRKVE	65
Nová kultura organizace v církvi	65
Nový styl pastorace	71
Předvídatelná zklamání?	103
ZÁVĚR	107
Obavy o jeho život	107
Moje modlitba za Františka	108
PODROBNĚJI KE DVĚMA TÉMATŮM	110
1. EKONOMIKA, KTERÁ NEZABÍJÍ	111
Wolfgang Schüssel: Povzbuzení pro ekonomiku	111
Friedhelm Hengsbach SJ: „Dělit se místo zabíjet“	124
2. ZA CÍRKEV MILOSRDNOU	
MANŽELSTVÍ A RODINA V MODERNÍ KULTUŘE	130
Paul M. Zulehner: Detailnější pohled na téma synody o rodině ...	130
Wolfgang Mazal:	
K situaci rodin a k rodinné politice	145
Bartholomaios I: Akribia a oikonomia	154
Autoři karikatur	160
Použité zkratky	161

Postavení žen a „genderová ideologie“

V průběhu mimořádné synody o rodině jsem poslal svému arcibiskupovi kardinálu Christophu Schönbornovi naléhavou esemesku. Žádal jsem ho, aby se zasadil o to, že další dokumenty synody o rodině už nebudou nediferencovaně a pohrdavě mluvit o odsouzeníhodné „genderové ideologii“.

V prozatímní zprávě mimořádné synody k tomu totiž došlo; kardinál Peter Erdö v ní vyzýval, „aby mezinárodní instituce nepodmiňovaly poskytnutí finanční pomoci zavedením předpisů inspirovaných *genderovou ideologií*“.¹¹⁴

Upozornil jsem pana kardinála, že takovými nediferencovanými odsuzujícími výroky se mnoho hluboce věřících a angažovaných žen v církvi – i v ženských řádech – cítí uraženo. Téma „gender“ pro ně souvisí s tím, že historicky vzniklé představy o muži a ženě měly za následek do nebe volající bezpráví na ženách. Už v roce 1963 jmenoval papež Jan XXIII. v encyklice „*Pacem in terris*“ téma žen mezi „znameními doby“. Jako tři typické rysy současnosti označil kromě ekonomicko-společenského vzestupu dělnické třídy a nároku národů na svobodu také „obecně známou skutečnost, že se ženy podílejí na veřejném životě, což se snad děje rychleji u křesťanských národů a pomaleji, ale v plném rozsahu u těch národů, které mají jakožto dědicové jiných tradic také jiné životní formy a zvyky. Žena, která si dnes stále více uvědomuje svoji lidskou důstojnost, rozhodně nechce být považována za bezduchou věc nebo pouhý nástroj; jak v rodinném životě, tak v rámci státu si činí nárok na všechna práva a povinnosti odpovídající lidské důstojnosti.“¹¹⁵

Z Říma přišla obratem kardinálova odpověď s poděkováním. A výsledek mé esemesky? Aspoň v Lineamentech 2015 se už termín „genderová ideologie“ nevyskytuje.

Nediferencovaně působí i všeobecné výroky Vatikánu o „feminismu“.¹¹⁶ Když například Vatikán ještě za Benedikta XVI. nařídil vizitaci

¹¹⁴ „Nor is it acceptable ... that international bodies make financial aid dependent on the introduction of regulations inspired by gender ideology.“ Erdö, kardinál Peter: Prozatímní zpráva, 5. 10. 2014.

¹¹⁵ Jan XXIII.: *Pacem in terris*, Roma 1963, 41.

¹¹⁶ Anic, Rebeka Jadranka: *Gender, politika a katolická církev*. – <http://www.getsemany.cz/node/3028>

v amerických ženských řádech, byly jednou z hlavních výtek „feministické tendence“.

A František? Přichází z kulturní oblasti, kde je mužský šovinismus dosud společenským zlem. Kromě toho papež stojí uprostřed katolického prostředí, které podle staré tradice samozřejmě očekává od žen účast, ale nedovoluje, aby působily v rozhodujících pozicích nebo aby byly ordinovány.

Ale drobné náznaky svědčí o změně kurzu. Konflikt s LCWR (Leadership Conference of Women Religious) skončil za papeže Františka smírně.¹¹⁷ Dokument uveřejněný za jeho pontifikátu oceňuje angažovanost řeholnic v sociální oblasti – církev by se od nich mohla učit, říká se v něm. Obvinění z feminismu tam nenajdeme.

Už v průběhu tohoto konfliktu, který se odehrával především mezi ženskými řády a Kongregací pro nauku víry, stál papež na straně řeholnic a řeholníků.

„Budete dělat chyby, leckoho se dotknete. To se stává. Možná vám dokonce přijde dopis od Kongregace pro víru, že jste říkali to nebo ono... Nelamte si s tím hlavu. Vysvětľujte, pokud si myslíte, že musíte vysvětľovat, ale pokračujte... Otevřete dveře. Dělejte něco tam, kde to život vyžaduje. Mně je milejší církev, která dělá něco špatně, protože vůbec něco dělá, než církev, která je nemocná, protože se zabývá jen sama sebou.“¹¹⁸

Kromě toho považuje papež František oblast, která je v současnosti v církvi ženám vyhrazena, za příliš úzkou. V interview pro jezuitské časopisy zdůraznil: „*Prostor pro účinnější přítomnost žen v církvi je nutno rozšířit.*“

To znamená například: Má-li v budoucnosti existovat nově vytvořený vatikánský úřad pro rodinu, rozhodně si papež (se svou poradní skupinou K9) dokáže představit, že v jeho čele bude stát manželský pár nebo i žena. Pak už nebude nutné, aby mu předsedal kardinál.¹¹⁹

¹¹⁷ K tomu více in: Vallely, *Papst Franziskus*, 194.

¹¹⁸ Z rozhovoru s vedením Svazu všech ženských a mužských řádů Latinské Ameriky a Karibiku 6. 6. 2013.

¹¹⁹ Vallely: *Papst Franziskus*, 211.

Vcelku se však mnohým zdá, že vývoj v otázce žen pokračuje za Františka příliš pomalu.¹²⁰

A ordinace žen? Papež František má pravděpodobně tolik rozdělaných reformačních projektů, že nemůže dělat všechno najednou. A nadto se kvůli každému z těchto témat vytvářejí skupiny odporu. Čím více témat, tím silnější protivítr lze očekávat.

Ordinace žen – to by bylo ideální podtéma pro některou příští kněžskou synodu. Proslýchá se, že papež už požádal leckterého biskupa o návrhy pro takovou budoucí synodu. I brazilská biskupská konference se prý tímto tématem nedávno zabývala, ale později diskusi zastavila až do vyhlášení výsledků synody o rodině. Byla snad přetížena prací? Nebo nechtěla opozici ještě více dráždit? „Zdá se, že bude lépe vyčkat, jak dopadne první kolo, tedy říjnová synoda,“ takto racionálně analyzuje situaci biskup Fritz Lobinger,¹²¹ který se už léta zasazuje za alternativy k současné podobě kněžského úřadu v katolické církvi.¹²²

Některé neochvějně optimistické ženy přesto konstatují, že za Františka se situace okolo ordinace žen přece jen změnila. Jan Pavel II. totiž ve svém listu „*Ordinatio sacerdotalis*“ z roku 1994 zakázal i pouhou diskusi na toto téma. Chtěl postavit nepropustnou a nepřekonatelnou zeď. Když na otázky k tomuto tématu odpovídá papež František, mluví obrazně o „dveřích, které jsou zavřené“. Dveře mohou být ovšem jednoho dne otevřeny. Možná je to jen otázka času, kdy po jednoznačném „nikdy“ z úst Jana Pavla II. uslyšíme větu: „Na základě evangelia se pro ordinovaný úřad v katolické církvi jeví jako obohacení, budou-li ordinovány také ženy.“

¹²⁰ „We can name many points of disagreement with Francis: He is consistently tone-deaf in the way he speaks about women. We do not believe he clearly understands the powerful contribution women are already making to church life, and we believe he is mistaken not to appoint more women to leadership positions in church administration. His remarks to the November symposium at the Vatican, ‘An International Interreligious Colloquium on the Complementarity of Man and Woman’, suggest he and the church hierarchy need an updated theology and science of human sexuality. Despite these objections, we also find a growing list of accomplishments.“ NCR 30. 12. 2014.

¹²¹ E-mail ze 17. 12. 2014.

¹²² Lobinger, Fritz: *Teams of elders. Moving beyond Viri Probati*, Quezon City 2007. – Týž: *Wie Gemeinden Priester finden. Ein Weg aus dem Pfarrermangel*, Graz-Wien 1998. – Zulehner, Paul M./Lobinger, Fritz/Neuner Peter: *Leutepriester in lebendigen Gemeinden. Ein Plädoyer für gemeindliche Presbyterien*, Ostfildern 2003.

Jako arcibiskup v Buenos Aires se Bergoglio velmi často stýkal s jistým ženatým světicím biskupem. Byl u jeho úmrtního lože a s jeho vdovou si dodnes telefonuje. Ta vypráví: „Vůči mému manželství a vůči mně i ženám obecně se choval s velkým respektem. Řekla jsem mu: ‚Celibát je nařízení, které se musí změnit. Je to nařízení, které ustanovili muži, a ne Ježíš.‘ Odpověděl: ‚To je otázka společenské kultury; je velmi možné, že někdy v budoucnu bude taková změna přípustěna.“¹²³

Homosexualita

Pro karikaturisty z anglosaského prostoru jsou zajímavá dvě supertémata: papežova kritika kapitalismu a papežovy výroky k homosexualitě.

Svůj postoj k homosexualitě formuloval papež František už jako arcibiskup v Buenos Aires. „Zatímco představitelé církve veřejně po celé měsíce ostře kritizovali plán vlády legalizovat sňatky osob téhož pohlaví, papež se soukromě vyjádřil, že ‚homosexuálům musejí být přiznána zákonem uznaná práva, včetně práva uzavírat registrované partnerství, nikoli však právo uzavírat manželství‘. Uvnitř církve vyvolalo Bergogliovo stanovisko politické spory ..., ale i v této záležitosti pro něho zůstávala důležitější pastorační péče o lidi než dogmatický princip.“

Okřídleným slovem, použitelným v mnoha situacích, se stala papežova odpověď na otázku, kterou dostal v průběhu tiskové konference na palubě letadla při návratu ze Světového setkání mládeže v Riu de Janeiro, co si myslí o homosexualitě. „Kdo jsem já, abych to soudil?“

Odvážné diskuse

Mimořádná synoda o rodině se nemohla tématu homosexuality vyhnout. Vyskytovalo se totiž ve většině shrnujících zpráv vypracovaných biskupskými konferencemi. Homosexuálové chtějí uzavírat sňatky, chtějí být církevně oddáni, chtějí adoptovat děti, a to nejen ty, které do vztahu přivede s sebou jeden z partnerů nebo partnerek: lesbické páry by rády pomocí reprodukční medicíny zplodily vlastní děti bez muže. Lidská víra není závislá na sexuální orientaci. I homosexuálové a lesbičky, ať svobodní nebo žijící v „manželství“, chtějí svoji opravdovou víru prožívat

¹²³ Vallely: *Papst Franziskus*, 125.

ve společenství věřících. Požadují, aby i oni se svým způsobem života byli v církvi společensky akceptováni a mohli zastávat neplacené funkce. Všechno ostatní považují za diskriminaci odporující evangeliu – jejich sexuální orientace je přece, jak sami věří, dána samotným Bohem.

Jedna z farností vídeňské arcidiecéze zvolila za člena farní rady homosexuála žijícího v partnerském svazku. Farář ho odmítl do funkce jmenovat. Dotyčný se obrátil na arcibiskupa kardinála Schönborna a ten ho pozval na oběd. Když se přesvědčil, že jde o člověka hluboce věřícího a v církvi angažovaného, ve funkci ho potvrdil.

Z podobných pastoračních zkušeností zjevně čerpala Prozatímní zpráva, kterou přednesl kardinál Peter Erdő. Vycházel z názorů, které zazněly při diskusích účastníků synody, když řekl, že „homosexuálové jsou pro křesťanskou obec obohacením a mají být bratrsky přijímáni. Pro církev představují výzvu“. Následovalo ovšem důrazné vymezení: „Partnerství osob téhož pohlaví není s manželstvím muže a ženy srovnatelné. Těmto lidem, a především dětem vyrůstajícím v rodinách partnerů téhož pohlaví, věnuje církev zvláštní pozornost.“¹²⁴

Ještě konkrétněji se k homosexualitě a zejména k životním svazkům lidí téhož pohlaví vyjádřil před mimořádnou synodou a po ní antverpský

¹²⁴ <http://www.zenit.org/de/articles/relatio-post-disceptationem-gegenseitige-achtung-vertrauen-offener-dialog> – Příslušné pasáže Prozatímní zprávy: Welcoming homosexual persons. 50. Homosexuals have gifts and qualities to offer to the Christian community: are we capable of welcoming these people, guaranteeing to them a fraternal space in our communities? Often they wish to encounter a Church that offers them a welcoming home. Are our communities capable of providing that, accepting and valuing their sexual orientation, without compromising Catholic doctrine on the family and matrimony? 51. The question of homosexuality leads to a serious reflection on how to elaborate realistic paths of affective growth and human and evangelical maturity integrating the sexual dimension: it appears therefore as an important educative challenge. The Church furthermore affirms that unions between people of the same sex cannot be considered on the same footing as matrimony between man and woman. Nor is it acceptable that pressure be brought to bear on pastors or that international bodies make financial aid dependent on the introduction of regulations inspired by gender ideology. 52. Without denying the moral problems connected to homosexual unions it has to be noted that there are cases in which mutual aid to the point of sacrifice constitutes a precious support in the life of the partners. Furthermore, the Church pays special attention to the children who live with the couples of the same sex, emphasizing that the needs and rights of the little ones must always be given priority.

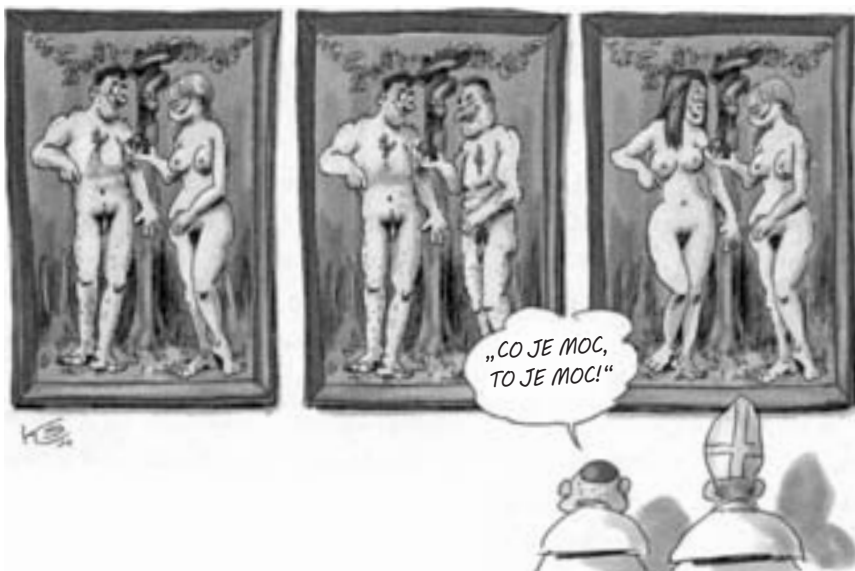
(24) Homosexuálové nesmějí vychovávat děti – partnerství osob téhož pohlaví.

biskup Johan Bonny (zřejmě povzbuzen otevřenými slovy papeže Františka): „Je třeba uznat rozmanitost forem. I uvnitř církve bychom měli usilovat o formální uznání mezilidských vztahů, v nichž žijí i mnohé homosexuální dvojice. Tak jako existují rozmanité právní formy partnerství v civilní společnosti, měli bychom i v církvi dospět k různým formám. (...) Vnitřní hodnoty jsou pro mne důležitější než institucionální aspekty. Křesťanská etika je postavena na trvalém vztahu, jehož základem je výlučnost, loajalita a vzájemná péče.“¹²⁵

V globálním mediálním lese to zašumělo. Papež František prý homosexuálům otvírá brány církve. Překvapení veřejnosti se odrazilo v bezpočtu karikatur.

Uvnitř církve se ovšem okamžitě zvedl odpor. Komentář tisku: „Je to nevysslovené vyhlášení války tradici. Přinejmenším to tak konzervativní síly v církvi pocítují, když teď v oficiálním církevním dokumentu stojí věty typu ‚Homosexuální osoby mají kvality a dary, jež mohou být obohacením pro křesťanské společenství‘. Taková slova, i když obsažená jen

¹²⁵ De Morgen 27. 12. 2014, cit. dle: NCR 30. 12. 2014.

(25) „No tohle!“

v předběžné prozatímní zprávě synody, jsou v církvi, která praktikovanou homosexualitu dosud označovala za nemoc nebo zavrhovala jako hřích, doslova senzace. Na zasedání synody právě začala polední přestávka. Dva švýcarští gardisté u Petrianovy brány hlasitě srážejí podpatky, když kardinál Raymond Leo Burke v sutaně a s červenou kardinálskou čepičkou kráčí směrem k chrámu sv. Petra. Americký kardinál drtí v prstech růženc. Je ořesen, to je vidět na jeho pochmurném výrazu. „To se musí opravit,“ láteří. A na otázku, co je cílem synody, volá tento prefekt nejvyššího vatikánského soudu ještě: „Pravda, nic než pravda!“ A spěchá pryč. „Pravda“ – tento pojem znamená pro církevníky, jako je Burke, nekompromisní věrnost Božímu slovu.¹²⁶

Kardinál Raymond Leo Burke už mezitím není šéfem Nejvyššího soudního dvora ve Vatikánu – dostal na starost maltézský řád na Maltě. Jistý „pravicový internetový portál“ tuto událost oznámil titulkem „Nemilosrdný František. Kardinál Burke sesazen a ‚odsunut‘ k maltézskému řádu“ a personální rošádu vysvětlil jako „odplatu neodpouštějícího

¹²⁶ Müller-Meiningen, Julius: *Zeitenwende*, in: Wiener Zeitung 15. 12. 2014.

papeže“.¹²⁷ Objevují se pochybnosti o papežově věrnosti „katolické tradici“. Mluví se o papežově odklonu od Ježíšova učení.

Odpovědné osoby kolem papeže Františka tento odpor zjevně zaznamenaly. Lineamenta 2015 formulují otázky týkající se homosexuality zdrženlivě. Horké téma je úzce vymezeno. Teď už se mluví jen o odstranění diskriminace homosexuálů a pastoračním přístupem k rodinám, v nichž žijí homosexuálové. Otázky týkající se jejich prožívání sexuality, přání uzavřít sňatek a mít děti se v diskusním dokumentu nevyskytují:

„Pastorační pozornost vůči osobám s homosexuální orientací (body 55–56)

Pastorační péče o osoby s homosexuální orientací nás dnes staví před nové výzvy, což souvisí se způsobem, jakým jsou jejich práva uplatňována ve společnosti.

Ot. 40: Jakou pastorační pozornost může křesťanské společenství věnovat rodinám, které mají ve svém středu osoby s homosexuální orientací? Jak máme s vyloučením jakékoli nespravedlivé diskriminace pečovat o osoby v takových situacích ve světle evangelia? Jak jim můžeme v jejich situaci zprostředkovávat Boží vůli?“ (LIN 2015)

Pravicová kritika na adresu papeže reformátora

Odpůrci reformem napadají mezitím Františkův reformní kurz stále častěji i veřejně. Uvnitř církve se to děje mírným způsobem. To, že papež potvrdil ve funkci šéfa Kongregace pro nauku víry kardinála Gerharda Ludwiga Müllera, čímž si ho zavázal k maximální loajalitě, se ukazuje jako chytrý tah. Zvnějšku na Františka útočí především lefebviáni. P. Stefan Frey (56), rodilý Švýcar a hlava rakouské sekce kněžského bratrstva sv. Pia X., je toho názorným příkladem. Hned po mimořádné synodě o rodině zaslal rakouskému deníku Die Presse následující komentář, v němž agresivně shrnuje pravicovou kritiku na adresu papeže:¹²⁸

¹²⁷ <http://www.katholisches.info/2014/11/08/unbarmherziger-franziskus-kardinal-burke-abgesetzt-und-zum-malteser-orden-abgeschoben/>

¹²⁸ Die Presse 29. 10. 2014. – <http://diepresse.com/home/meinung/gastkommentar/4396750/Keine-Kapitulation-vor-dem-Zeitgeist?from=suche.intern.portal>

(26) Papež a vatikánští konzervativci.

„Kapitulace před duchem doby!?”

Budoucnost církve spočívá jedině v návratu ke kořenům. Poznámky k biskupské synodě

Římská biskupská synoda na téma pastorace rodiny – to tedy bylo opravdu něco! Nejen v poklidném Vatikáně, nýbrž po celém světě vyvolala hned několik duchovních zemětřesení. Poprvé v dějinách církve se papež – možná v dobře míněné reformní horlivosti – pokouší odvrhnout dvoutisíciletou nauku i praxi církve, která přece platí jako nezměnitelný Boží zákon.

A za stejně unikátní lze označit prudkou protireakci ze strany biskupů: Vysocí představitelé církve jako kardinál Napier nebo řeckokatolický arcibiskup Schewtschuk vytkli papeži, že ‚způsobil nenapravitelnou škodu‘, resp. ho vyzvali, aby si prostudoval katechismus katolické církve. Předseda polské biskupské konference mluvil dokonce o ‚ideologii namířené proti manželství‘, která ohrožuje rodinu. Ale i mezi laiky se zvedla vlna rozhořčení. Renomovaný italský historik

Roberto di Mattei hovoří např. o dilematu svědomí, v němž se člověk ocitá, když musí oponovat nejvyšší církevní autoritě.

To všechno není náhoda. Skutečně hrozilo nebezpečí, že s trojským koněm tohoto „nového pastoračního milosrdenství“ zavlečeme do církve morálku, která není založena na Božích přikázáních, nýbrž tvrdí, že člověk je jen třtina zmítaná duchem doby, takže „ať si každý dělá, co chce, a to s požehnáním církve“.

Pastorační láska má samozřejmě zahrnovat všechny lidi bez výjimky, a zejména ty, kteří jsou v obtížné životní situaci. Právě milosrdenství spočívá ale v tom, že lidem žijícím v rozporu s evangeliem nabídneme veškerou pomoc, aby svůj život mohli uvést do souladu s Bohem. V situaci dnešní církve, která trpí vnitřní rozpolceností a ztrátou orientace, považuji za potěšitelný signál, že si velká skupina biskupů na synodě tyto elementární hodnoty uvědomila a našla odvahu protestovat proti zhoubnému rozměňování církevního učení.

Budoucnost církve nemůže spočívat v kapitulaci před duchem doby, nýbrž jedině v návratu k jejím kořenům. Církev musí věrně plnit své poslání, které přijala od Krista. Byla pověřena hlásat národům všech dob nezměnitelné poselství Božího Syna, které se nepotřebuje přizpůsobovat dobovým poměrům. „Nebe a země pominou, ale má slova nepominou,“ říká Ježíš. Jen tak může církev lidem skutečně pomáhat a vést je k věčnému životu, což je přece její nejvlastnější úkol.

Piovo bratrstvo vždy jednalo v tomto smyslu. Vývoj minulých let ukazuje, že tato tradiční cesta nemůže být úplně špatná. Stále více zejména mladých lidí se cítí být přitahováno tradičním učením a liturgií církve a touží zasvětit svůj život službě Bohu a církvi. V tomto roce vstoupilo 67 mladých mužů do našich seminářů, z nichž některé doslova praskají ve švech, takže například v USA právě vzniká obrovská nová budova. Jestliže se podle Kristových slov dobrý strom pozná po ovoci, pak jsem přesvědčen, že „experiment s tradicí“ iniciovaný naším zakladatelem biskupem Lefebvrem ukazuje cestu do budoucnosti.“

Jako odpověď na tento útočný text vysokého představitele lefebviánů jsem obratem poslal do novin svůj příspěvek.¹²⁹

¹²⁹ Nemohl jsem Freyův článek nechat bez protestu. Mé prohlášení, v němž shrnuji zbožný záměr papeže Františka, vyšlo v Die Presse o dva dny později. – <http://diepresse.com/home/meinung/gastkommentar/4573864/Die-Kapitulation-vor-dem-Evangelium?from=suche.intern.portal>

PAUL M. ZULEHNER

PAPEŽ FRANTIŠEK

A JEHO
REFORMA
CÍRKVE

Z německého originálu Auslaufmodell.
Wohin steuert Franziskus die Kirche?,
vydaného nakladatelstvím Patmos Verlag
roku 2015, přeložila Helena Medková
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v roce 2016 jako svou 1508. publikaci
Vydání první. AA 7,9. Stran 168
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.
Doporučená cena 248 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-756-4